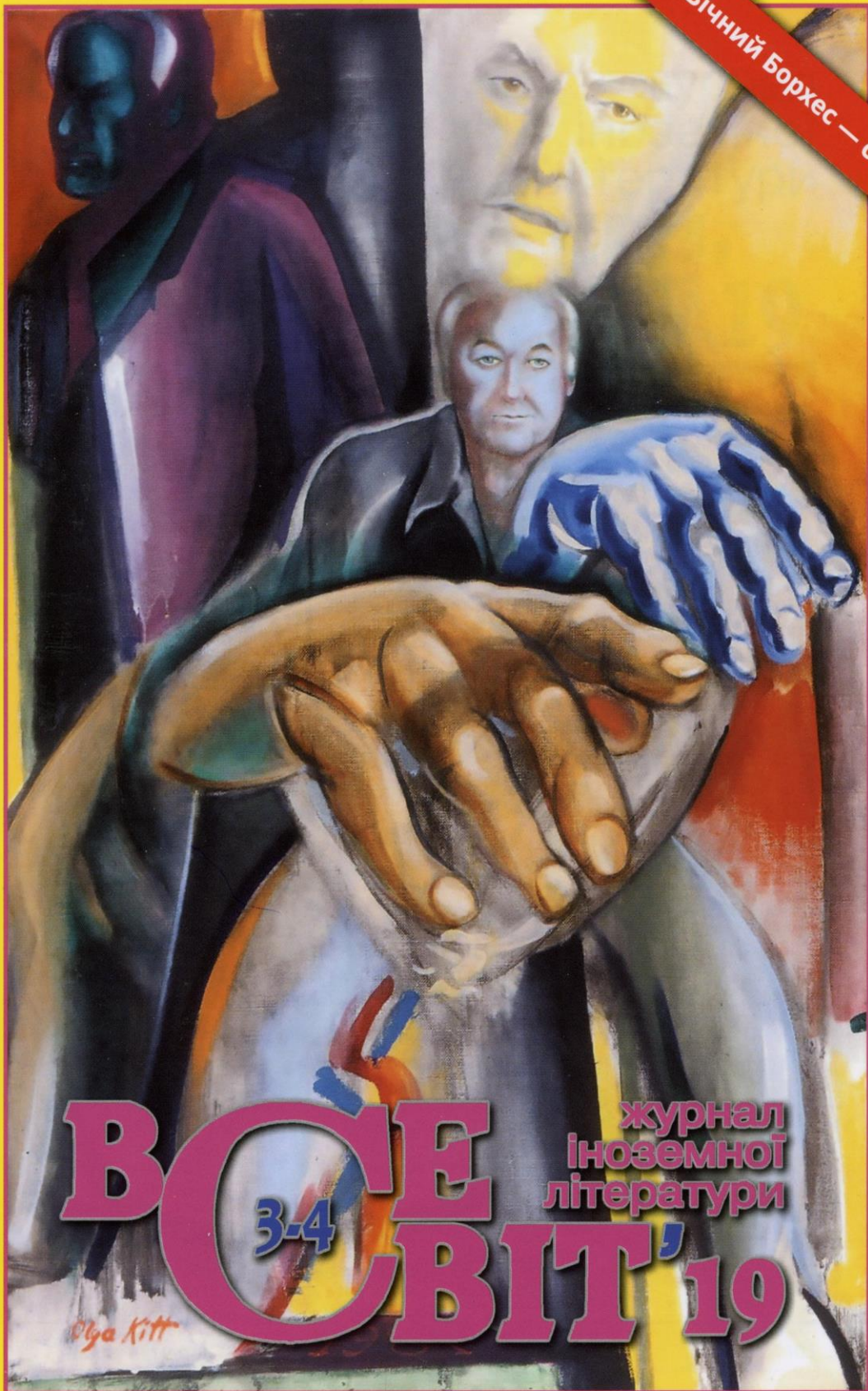

Вічний Борхес — с. 91

ВСЕ
3-4
СВІТ'19

журнал
іноземної
літератури

Olga Kitt

Сергій ТАРАДАЙКО**ЕНЦИКЛОПЕДІЯ БОРХЕСА**

Сам принцип цього дискурсу
(і тексту, що його подає): його фігури
не можуть бути упорядкованими...

Р. Барт.

Фрагменти мови закоханого

Підступитися до Борхеса непросто. Бо великий письменник у ньому з'єднався з особливою прихильністю до філософії, хоча, власне, філософські свої досягнення він оцінює дуже скромно. — В есеї «Нове спростування часу» він визначає себе як «аргентинця, заблукалого в метафізиці»¹. Простежити деякі рухи того «блукання» видається вельми цікавим.

І починати потрібно (не дивуймося!) з «ідей» у платонівському сенсі. Для Заходу це насправді початок усього мислення. — Для Борхеса тут ідеться про дещо ніби чужинське... «Це застиглий у нерухомості й жадливий музей платонівських архетипів»². Але поруч (адже маємо те «блукання») ще й таке: «Сам не знаю, як я міг порівняти з «нерухомими музейними експонатами» форми Платона...»³. Можливо, це справді було занадто.

Нагадаймо, що, за Платоном, оті «форми» — протиставлені до речей, узагальнюють усі речі певного виду. Поза «формами», чи, скажімо простіше, поза поняттями, не може відбуватися наше мислення. Ці загальні поняття були жорстко протиставлені «світу речей» у його безмежній різноманітності. Для Борхеса відзначена тут антитеза дуже суттєва. Її недаремно в оповіданні про такого собі Фунеса, «людину з феноменальною пам'яттю», це питання поставлене з особливою силою. Тож ідеться про людину, в якій виявляються дивні здібності: вона здатна запам'ятати геть усе, що колись уже бачила чи хоча б уявляла, до того ж із усіма, хай найменшими подробицями; при цьому виникає просто безмежний обсяг уявлень, і Фунесу доводиться хоч якось їх обліковувати. Та, зрештою, з'ясувалось: інший бік його здібностей у тому, «що він був майже неспроможний осмислювати загальні, платонівські ідеї»⁴. Власне, Борхес і справді виходить із антитези між абстракціями та живою різноманітністю. Й обирає різноманітність.

Окрім того, маємо визнати, що в оповіді про Фунеса світ абстракцій протиставлено не стільки «речам» (як у Платона), скільки нашим уявленням, які, звичайно, різноманітніші за «речі», бо відображують і ці речі, й фантазії, вигадки, сни, почуття, що завгодно. Та ще й у нескінченній мінливості...

Для Борхеса тут ішлося про суб'єктивну, по суті, сферу, й, напевне, йому важливо було знайти таку традицію філософії, що мала б обґрунтувати це бачення. Відтак і знаходиться вже близьке йому розуміння, й найперше воно пов'язане з іменами Джорджа Берклі та Г'юма. Ця традиція наполягала, що речі наявні лиш у нашому сприйнятті, де вони розкладаються на відмінні й цілком окремі чуттєві враження — на кшталт якогось кольору чи форми. — Втім, оте перенесення до свідомості викликало й суттєві

¹ Борхес Х.Л. Алеф: Прозові твори. — Харків: Фоліо, 2008. — С. 490.

² Там само. — С. 82.

³ Там само. — С. 77.

⁴ Борхес Х.Л. Вигадані історії. — К.: КМ-БУКС, 2016. — С. 112.

сумніви в існуванні, власне, речей та й самого світу в цілому, принаймні в узвичасному вигляді (треба визнати, що надалі це застереження стає досить вагомим у філософії). До згаданої традиції можна, певне, зарахувати й улюбленого Шопенгауера: для нього світ є сліпою, нерозумною «волею» й водночас «уявленням».

Отже, Борхес уже відразу погодився, що світ є дійсно незбагненим. — У нашому розпорядженні може бути тільки безліч отих уявлень або вражень, як у Фунеса з його феноменальною пам'яттю... З одного боку, ці враження справді досить яскраві й різноманітні. Проте, з іншого, — хаотичні й надмірні за своєю чисельністю. Більше того, та кількість ще й невинно подвоюється й примножується, бо не можна вже зрозуміти, де речі, де враження, де нові, похідні, так би мовити, враження від отриманих уже вражень...

У письменника часто, майже нав'язливо, з'являється тема «дзеркала». Чи кількох, які поставлені навпроти. Тоді, стоячи поміж ними, можна просто розгубитись (і загубитись) у нескінченності відображень. І варто наголосити: це не тільки відомий образ, але й згадуваний у Борхеса випадок, який дуже його вразив у дитинстві: «Ще хлопчиком, — описує ту пригоду письменник, — я спізнав жах такого спектрального подвоєння або помноження дійсності, коли стояв перед великими дзеркалами»¹. — Тут і справді можна відчути себе загубленим і «заблукалим». І тоді треба згадати про, напевне, ще вагомий для Борхеса тему: про «лабіринт»... У Ніцше сказано так: «Якби ми зволіли й наважилися створити архітектуру, що відповідає *нашій* душі (для цього ми надто боязкі!) — то нашим взірцем мусив би бути лабіринт!»²

Але доречно повернутися до Фунеса, бо й він уже здогадався, що ця дивовижна пам'ять є не стільки його перевагою, скільки вадою, та назвав її схожою «на стічну канаву». Саме звідси починається, по суті, найважливіше. Бо Фунес, усвідомлюючи всю безмежність отого хаосу, воліє хоча б якось його приборкати: «розкласифікувати» різні спогади й «позначити цифрами». Створити «... ментальний каталог усіх образів, що зберігаються в пам'яті»³. До речі, цей «каталог» одразу нагадує про бібліотеку (незмінне місце роботи самого Борхеса). Не дивно, що Фунес іще задумав і «нескінченний словник для натурального ряду чисел», і кожне з них позначалося випадковими чи довільними (складалося таке враження) словами; більше того, йому хотілося створити й окрему мову, де будь-яка річ отримує власну назву...

Та маємо зауважити, що йдеться не просто про незвичайну людину. — Це символ усього людства. Власне, Фунес і справді проголошує дещо схоже: «Я зберігаю більше спогадів, аніж спогади всіх людей, що існували відтоді, як світ став світом»⁴. А крім того, його названо «попередником надлюдини», «диким і недорікуватим Заратустрою»⁵.

Що ж описане в історії про Фунеса? *Проблема* нашого бачення світу, воно справді складається з окремих уявлень і вражень, які, звісно, видаються незчисленими й хаотичними... Хоч-не-хоч, а виникає потреба хоча б якось усе це впорядкувати. Проте важливо враховувати, що Борхесу не подобались абстракції й узагальнення (вони нищили різноманіття). Він і далі заперечує таке бачення, та ще й досить іронічно, ніби кепкуючи.

Для прикладу можна взяти відкинуту ним ідею «представництва». — Скажімо, в оповіданні «Конгрес» ішлося про дивне товариство, що задумало представляти усіх людей (отже, знову людство в цілому), й постало питання, чи можливо комусь одному представити зовсім інших? — І Борхес іронізує, що голова того товариства «... може представляти землевласників, але також уругвайців, а ще

¹ Борхес Х.Л. Алеф: Прозові твори... С. 512.

² Ніцше Ф. Ранкова зоря. — К.: Темпора, 2018. — С. 300.

³ Борхес Х.Л. Вигадані історії... С. 112.

⁴ Там само. — С. 110.

⁵ Там само. — С. 104.

видатних провісників латиноамериканської незалежності, і рудобородих, і людей, які сидять у кріслі. Нора Ерфйорд була норвежкою. Кого представлятиме вона — секретарок, норвежок чи просто всіх вродливих жінок?»¹ У наведеному пасажі можна відчути, що ключовою для Борхеса стає, звісно ж, індивідуальність.

І згадаймо, йому важливо знайти близьку собі філософську традицію. При цьому найбільше його зацікавили стосунки «реалізму» й «номіналізму», стара, середньовічна ще суперечка. — Для реалізму саме «загальні поняття» поставали чимось реальним. Але Борхесу, зрозуміло, до вподоби номіналізм, «який стверджує реальність індивідів і умовність родових понять»².

А проте й індивіди, здається, ніби непевні. На думку вже згаданого й шанованого Г'юма, наша «тотожність» у почутті самого себе непереконлива. По суті, нам у свідомості дається лише безліч окремих вражень, і говорити про тотожність особистості не дуже коректно. Тому й людина в уяві Борхеса не дорівнює сама собі й несподівано може постати зовсім іншою, це помітно передусім у розумінні самого себе. Взяти, скажімо, мініатюру «Борхес і я». Тут описане роздвоєння, коли письменник усвідомлює себе просто людиною й, одночасно, славетним ім'ям у культурі. Чи він, у теперішньому вигляді, — зустрічає себе самого, тільки молодшого (в есеї, що так і названий: «Інший»). Чи, навпаки: на порозі власної смерті («Двадцять п'яте серпня 1983 року»). До речі, в останньому творі ми знайдемо міркування щодо певного підсумку своєї творчості. Зважаючи на відверто завершальні, так би мовити, мотиви, все сказане здається дуже суттєвим.

Отож у Борхеса помітні деякі сумніви: «що твоя так звана творчість — це лише купа чернеток, різнорідних чернеток»... Адже тут ідеться про думку, ніби справжня література — це славетні «великі книги». Та варто наголосити, що бачення, зосереджене на мінливій різноманітності, не схильне складатися в єдність. І не дивно, що спадщиною письменника стала купа різних есеїв і невеликих оповідань.

А ще, виявляється, це бачення визначало й будову самого мислення. Найперше треба помітити, що Борхес явно тяжіє не до широких узагальнень, а до переліків, описів і «каталогів»... Аби тільки не втратити різноманітність. І навіть тоді, коли ідеться про природу власної творчості, він описує свої здобутки, надавши саме перелік. І нагадує свої теми: «Мої добрі наміри не вийшли за межі перших сторінок; решту заповнили лабіринти; кинджали; людина, котра вважає себе марою; віддзеркалення, що гадає, буцімто воно справжнє... < ... > А ще облудні спогади; двозначні символи; довгі переліки; уміння справлятися з буденністю; недосконалі симетрії...»³.

Ці «довгі переліки» (що наводяться теж у довгому переліку), по суті, стають одною з особливостей Борхеса. Й, очевидно, найвідомішим є перелік, який отримує до себе й додаткову, сказати б, увагу завдяки Мішелю Фуко... Пригадаймо, що класична його робота «Слова і речі» розпочинається вже знаменитими словами: «Ця книга, — каже Фуко, — покликана до життя одним із творів Борхеса. Точніше — сміхом, що пролунав під впливом його читання, сміхом, який розхитує всі звички нашого мислення...»⁴.

Й далі: дивовижний уривок есею «Аналітична мова Джона Вілкінса». Ніби десь у «китайській енциклопедії» відзначено, що «тварини поділяються на: а) тих, що належать Імператорові; б) набальзамованих; в) дресированих; г) сосунків; д) сирен; е) казкових; є) собак без прив'язі; ж) включених до цієї класифікації; з) тих, що бігають, мов навіжені; і) незчисленних; ї) намальованих дуже тонким пензлем із верб-

¹ Борхес Х.Л. Книга Піску. Пам'ять Шекспіра. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. — С. 29.

² Борхес Х.Л. Алеф: Прозові твори... С. 93.

³ Борхес Х.Л. Книга Піску. Пам'ять Шекспіра... С. 120, 121.

⁴ Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. — М.: Прогресс, 1977. — С. 31.

люжою шерсті; й) інших; к) тих, які щойно розбили вазу; л) тих, які здаля скидаються на мух»¹. — Але маємо зауважити, що «китайські» мотиви тут, очевидно, стосуються не стільки цієї культури, скільки такої собі «китайської грамоти» з її дивиною.

По суті, це знайома вже ситуація, де до купи збирається все можливе (бо це ж «енциклопедія»!). Та знову впадає в око панування повного безладу. До речі, й «енциклопедія» (не китайське, звичайно ж, явище) тільки ззовні має постати впорядкованою. Бо, складена за порядком абетки, вона відверто хаотична за змістом. Іще згадано й бібліотечну, життєву для Борхеса справу: це розроблений у «Брюссельському бібліографічному інституті» розподіл усього світу на рубрики, втім, і тут усе дуже штучно... Й тоді виникає думка: «вочевидь не існує класифікації світу, яка б не була довільною та здогадною. Причина дуже проста: ми не знаємо, що таке світ»².

І відразу ж уривок із улюбленого Г'юма. Ніби світ «... це — творіння якогось підлеглого Бога, з якого глузують вищі Боги; це — химерне творіння немічного відставного божества, яке давно вже померло»³.

Зображене тут уявлення («Діалоги про природну релігію» Д. Г'юма), певне, вразило Борхеса, бо подібний мотив у нього повторюється. Крім того, звідси постала й визначальна для нього думка. Коли світ і справді створений за божественними, важкими для розуміння законами, чи не краще творити свою власну реальність? Адже, створена за нашими законами, вона буде вже принаймні зрозумілою. Ця позиція розглянута в одному з уславлених есеїв, який багато що пояснює. «Глен, Укбар, Орбіс Терціус».

І тут, як у Фуко, все почалося з енциклопедії (так само незвичайної)... Бо знайшовся цікавий том якоїсь «Англо-американської енциклопедії», що є «буквальним, але також і дуже неточним передруком»⁴ (!) авторитетної та зразкової «*Encyclopaedia Britannica*». Так ось у тому томі, певне, піратського видання, було чотири зайві сторінки, порівняно з іншими примірниками цього тому звичайного вже видання. Ці додані сторінки містили цілу статтю, якої, зрозуміло, не було в офіційному томі і яка описувала чи то вигадану, чи невідому країну «Укбар».

Уже звідси добре помітна характерна для Борхеса схема: взяти дещо цілком уявне й поставити його біля знайомого й безсумнівного. Тоді вигадка має здаватися подібною до реальності. «Такі ігри, такі миттєві сполучення світу вигаданого та світу реального — тобто світу, який ми в процесі читання сприймаємо як реальний, — є (або здаються нам) сучасними»⁵. Для прикладу можна згадати, що стаття про той уявний «Укбар», у частині географічній, містила купу (чотирнадцять) якихось назв. І три з них були реальні.

Та надалі з'являється ще відвертіша вигадка: цілий том енциклопедії зовсім іншої планети, це «Глен». Але вигадка полягає не в існуванні планети (хоча б уявної). Бо справа тут у знайденій книзі, де зображується незвична будова світу, — його природа й історія, культура, міфологія, мова, література, математика, філософія... й усе це доволі ґрунтовно і послідовно, більше того: в енциклопедичному вигляді. Не дивно, що виникає припущення, ніби це — робота такого собі «таємного товариства», цілої групи фахівців, яких очолює не відомий нікому геній. Отже, створено вигадану (й по-своєму досконалу) систему поглядів. І варто підкреслити: на відміну від уявлень, які спрямовані на реальність, у нашому випадку це дещо нібито штучне. — Проте ретельно продумане й нарешті впорядковане.

¹ Борхес Х.Л. Алеф: Прозові твори... С. 444.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Борхес Х.Л. Вигадані історії... С. 9.

⁵ Борхес Х.Л. Алеф: Прозові твори... С. 410.

До речі, відзначаючи повноту тієї системи, безумовно, можна казати про появу цілого світу. Й недаремно називається цей проєкт: «*Orbis Tertius*», або «третій світ», адже це не реальність, але й не суто внутрішні враження. Тож ні перше, ні друге: дещо «третє».

Читачеві має здаватися, що йдеться саме про вигадку, й письменник усіяло цю думку підтримує, — та насправді тут описане дещо надто реальне. «Реальніше за реальне»¹, коли згадати Жана Бодріяра; тут описується поява, власне, людської культури. Й не маємо дивуватися, що, по суті, зображено дещо штучне. Бо культура саме створюється й будується людьми, на відміну від об'єктивного світу. Більше того, самé бачення цього світу відбувається крізь уже наявну культуру, тож у певному сенсі вона реальніша за все.

Це стає зрозумілим, якщо звернутися до мови: саме крізь її побудову ми й сприймаємо світ. Отже, мова таки наближена й долучена до реальності. Та, з іншого боку, треба зазначити, що мов існує багато й будуються вони дуже по-різному. До речі, для Борхеса це наочно відкрилося ще в дитинстві; його бабуся була за походженням англійкою, й тому він одразу ж потрапляє до стану двомовності, між іспанською й англійською. Може, тут і постала визначальна для нього здогадка про певну штучність у побудові всякої мови. Й уже звідси: постійні його мотиви цілковито штучної мови. Це найперше впадає в око в енциклопедії Тлену.

Тобто справді, розпочавши з уже зазначеної традиції Берклі та Г'юма (до речі, цілком англійської), Борхес із недовірою ставиться до реального (?), так би мовити, світу, проте врешті не замикається на суб'єктивності вражень. Адже створює свою власну реальність і вважає це смыслом усієї культури... Недаремно різні культури і справді доволі *різні*, бо йдеться про різні способи свого власного розуміння й бачення світу. Це можна казати й щодо цікавої для Борхеса філософії. Він явно наполягає, «що всяка філософія — це наперед така собі діалектична гра, *Philosophie des Als Ob*»². У перекладі з німецької (чому саме німецької?) це «Філософія Нібито».

Така формула, й саме німецькою, може бути підказкою для читача й виявляється посиленням. Адже це справжня назва книжки Ганса Файхінгера, не надто відомого нині філософа, що висловив ідею про пізнавальні «фікції», тобто певні припущення. Хай вигадані, вони конче потрібні для розуміння саме реального світу, й тому «нібито» все ж існують.

Отже, визнавши, що на наші чуттєві враження покладатися не варто, що звичайні, сказати б, уявлення про реальність є сумнівними й хаотичними, Борхес іде шляхом, який обрала сама культура. Й починає вільно *творити* свою власну реальність. І найперше за допомогою слова. Це чудово показано в яскравій мініатюрі «Творець», адже йдеться про чоловіка, що поступово й невблаганно втрачає зір (а це, звичайно, найголовніші чуттєві враження)... Нарешті, йому лишаються тільки досвід і пам'ять. Але тут і виникає розрада, й карбованими гексаметрами ця людина створює світ «Одіссеї» та «Іліади». Згадавши саме Гомера, можна найкраще пояснити свої підходи до творчості, втім, є тут і, напевне, щось особисте. Бо, згадавши саме незрячого Гомера, так само незрячий Борхес уже ніби стає частиною традиції...

Не дивно, що його всесвіт і справді постав у вигляді книги. Причому книги безмежної й нескінченної, що, звісно, відповідало й безмежності світу, й різноманіттю його зображень. Ясна річ, уявити подібну книгу непросто... Краще йти від уявлення про неозору масу книжок, які зібрані в одному місці. Це, звичайно, бібліотека, така близька і необхідна для Борхеса. Недаремно ж у сучасній культурі його сприймають у просторі тої величній книгозбірні... Для прикладу варто зга-

¹ Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. — К.: Основи, 2004. — С. 119.

² Борхес Х.Л. Вигадані історії... С. 20.

дати роман «Ім'я рози», де письменник, Умберто Еко, що багато чого знаходить у Борхеса, зображує його в образі сліпого Хорхе, тобто саме бібліотекаря.

Втім, усі сподівання щодо книжкового світу не справдилися. І справа була саме в його безмежності й нібито впорядкованості. Це ледве не трагічне для Борхеса бачення вже відверто постало в есеї «Вавилонська бібліотека». Річ у тому, що в основі світу писемності лише два-три десятки знаків абетки, з яких усе й виникає. Тож якщо ця реальність є, по суті, самодостатньою, — тоді можна складати згадані знаки в які завгодно, майже довільні комбінації. Вони, звісно, нескінченні за кількістю. Відтак і бібліотека буде безмежною. Тут однакові приміщення, полиці, книжки в одному форматі, з однаковою кількістю: сторінок у книзі, рядків на сторінці та літер у рядку (!). Ніби дуже твердий порядок. Але він анітрохи не стосується, власне, змісту чи просто чогось осмисленого, й бували бібліотекарі, що відмовилися «від забобонної і пустої звички дошукуватись якогось глузду у книжках» і справді вважали, «що самі по собі книги нічого не означають»¹.

Отже, склалося становище, де, бажаючи відшукати щось осмислене, потрібно було перегорнути купу «... безглузких какофоній, словесного сміття та всілякої абракадабри»². — Певне, звідси й походила чутка про загадкову Людину Книги: ніби з'явилася книга, «в якій викладено зашифровану суть та короткий зміст усіх інших, якийсь бібліотекар нібито переглянув цю Книгу і став подібний до Бога»³.

Напевне, це приховане й суттєве для Борхеса відчуження самого себе. Не в особистому, звісно, сенсі, бо йдеться про певну місію «людини книги» й, окрім того, про розуміння самої книги: вона має містити змісти всіх інших, як уже сказано, книг. Але це знову ж *енциклопедія*. До слова, застосування знаків абетки досягає тут особливого рівня і визначає саму будову тієї книги. Й не варто це розуміти надто буквально, хоча можна згадати книгу Борхеса про «вигаданих істот», яка справді була побудована на зразок енциклопедії... Про повне домінування знаків абетки можна казати в тому сенсі, що письмо, тобто створювана реальність, є чимось і справді самодостатнім, а порядок абетки, звісно, штучний, лише засвідчує відсутність якогось іншого порядку. Таким чином, енциклопедія складатиметься з окремих уривків або статей і не тяжітиме до зв'язності й послідовності...

Та варто не забувати: ця Книга містила змісти всіх інших і, звичайно, попри зовнішню фрагментацію, була тісно з ними пов'язана. — Тут у Борхеса виникає глибока здогадка, близька до сучасного розуміння. Він упевнений, що *кожна*, по суті, книга тісно пов'язана з іншими, й «узвичаєною помилкою є приписувати текст якомусь одному авторові. Неможливо писати без того, щоб не бути під впливом інших авторів»⁴.

Отож: «Єдине, що нам лишається, це — цитати»⁵. Тому Борхес цитує свою «китайську» енциклопедію. Фуко цитує Борхеса, що цитує «китайську» енциклопедію. Ми цитуємо Фуко, що цитує Борхеса, що цитує «китайську» енциклопедію...

Звичайно, бути творцем (і творити власні світи) за такого становища вже не можна. Чи принаймні складніше, ніж уявлялося, бо насправді творити — це не стільки писати новітні «тексти», скільки знову перечитувати вже відомі й віднаходити свіжі смисли. Тоді навіть і читачеві надається високе право — творити свої світи. Таке бачення було виявлене насамперед у просто шедеврї «П'єр Менар, автор "Дон Кіхота"». — Вже сама лише назва тут абсурдна й, напевне, провокативна, бо кожному відомо, що цю книгу створив Сервантес. І раптом якийсь іще П'єр Менар! Адже йдеться про дослідника, що

¹ Там само. — С. 74.

² Там само.

³ Там само. — С. 79.

⁴ Енциклопедія постмодернізму. — К.: Основи, 2003. — С. 51.

⁵ Борхес Х.Л. Книга Піску... С. 82.

прагне заново написати «Дон Кіхота». Ні на йоту не змінюючи текст, але вкладаючи в нього зараз уже сучасні для себе сенси. «Текст Сервантеса і текст Менара словесно тотожні, проте другий — майже до нескінченності багатший»¹.

Отже, книжковий світ і справді постав і безмежним, і самодостатнім. Але звідси виникали помітні складнощі й відверті непорозуміння. Приміром, як у випадку тої схильності Борхеса до ніби містифікацій, що про неї давно говорили критики. Між імен або назв, які постійно виринають у його творах, є не тільки добре відомі. Бо з'являються й невідомі (чи вигадані), й одразу складно сказати: це наша необізнаність чи справді містифікація. Ніби Борхес і далі кепкує й підсміхається. Виникає дивне відчуття наче повної нереальності; та, звичайно, це ніяка не містифікація, бо йдеться про реальність інакшого, так би мовити, типу: «не істинне і не хибне...»². Ми бачимо все що завгодно: «... точний каталог Бібліотеки, тисячі й тисячі каталогів хибних, доведення хибності цих каталогів, доведення хибності каталогу правильного...»³

Втім, якщо тут і відчувається посмішка, то, напевно, не надто весела. Вже цілком очевидно, що надії на побудову своєї власної реальності, по суті, не справдились, адже вона поставала не набагато впорядкованішою за світ. Чи, можливо, лише відтворювала й повторювала природу його хаотичності.

Справді: «Бібліотека — се великий лабіринт, знак того лабіринту, яким є світ. Увійдеш і не знаєш, чи вийдеш»⁴.

І здавалося, що Борхесу залишаються лише сумні та сумнівні лаври письменника для письменників і диваків; але сталося дещо геть неочікуване. Бо знайдена ним особлива реальність, яка мало стосується нашої дійсності, відкрила себе й за межами книжок і літератури, до того ж іще відчутніше. — Насамперед у засобах інформації. Це позначилось у «похмуру добу нацизму та діалектичного матеріалізму»⁵, коли подавання новин і відомості про події були спотворені пропагандою й цілком освічені люди на все це піддавалися. «Вони дозволяють ошукувати себе за допомогою друкарських викрутасів; гадають, — і це каже Борхес, — буцімто подія мала місце, бо так надруковано великими чорними літерами»⁶.

Він ясно розуміє цю небезпеку, зважаючи на жахіття нацистського й радянського режимів. Адже вигадана реальність (яка здавна його привабила) постала тепер у вигляді пропаганди з її загрозливою дієвістю. Треба визнати, що сьогодні, за доби телебачення й інтернету, ця загроза лише зростає. До речі, згадавши про сьогоднішнє, не можна не помічати, що головні мотиви Борхеса нині дуже відчутні, й тому великий аргентинець, як і раніше, залишається з нами. — Світ явно потрапив у зону потужної турбулентності. При цьому вже йдеться не про розмови філософів, а про справжню загрозу хаосу й руйнування. Всі керуються нині власними забаганками, не надто зважаючи на принципи співіснування. Тому пошуки Борхеса не зайві для сьогоднішнього, найперше це пошуки хоч якоїсь упорядкованості (хай навіть і дуже штучної). Саме звідси всі «каталоги» й «енциклопедії», чи Книга, де зібране геть усе. Та, може, найцікавіше це показано в оповіданні, де йдеться про першу літеру в єврейській абетці. Тож «Алеф». У Борхеса — «це одна з тих точок простору, які вміщують у собі всі точки»⁷. Цю точку варто шукати.

*м. Запоріжжя,
зима 2018–2019 р.*

¹ Борхес Х.Л. Вигадані історії... С. 43.

² Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція... С. 44.

³ Борхес Х.Л. Вигадані історії... С. 76.

⁴ Еко У. Ім'я рози. — Харків: Фоліо, 2007. — С. 183.

⁵ Борхес Х.Л. Алеф: Прозові твори... С. 423.

⁶ Там само. — С. 460.

⁷ Там само. — С. 368.